

<https://doi.org/10.53656/his2023-3-7-euo>

Reviews and Annotations
Рецензии и анотации

ЕВРОПА В ТЪРСЕНЕ НА СВОЯ ПЪТ СЛЕД ВТОРАТА СВЕТОВНА ВОЙНА, ИЛИ ВПЕЧАТЛЕНИЯ ЗА НОВАТА МОНОГРАФИЯ НА ДОЦ. Д-Р БОРИС СТОЯНОВ

Д-р Любомир Кръстев

Софийски университет „Св. Климент Охридски“

Последиците от Втората световна война върху Стария континент са проучвани и дискутирани токова много пъти, че намирането на оригинален подход към тази проблематика представлява истинска рядкост. Същото не може да се каже за предисторията на Европейския съюз обаче, въпреки че въпросът е свързан неразривно с късната фаза на войната. Монографичното изследване на преподавателя по съвременна история в Историческия факултет на СУ доц. д-р Борис Стоянов „Европа преди Европа: Проектите за Трета сила, Европейска федерация и Съединени европейски щати и тяхната съдба, 1945 – 1949 г.“ е приносен труд, намиращ нетрадиционен подход към въпрос, който, за съжаление, и днес стои със същия императив, както и през 1945 г. – Quo vadis, Eurora? За разлика от други изследователи в това научно поле, доц. Стоянов поставя акцент върху периода от късната фаза на войната, до 1949 г., като епоха, формираща фундамента на бъдещото европейско единство. Този подход е необичаен, тъй като в трудовете, посветени на интеграционната проблематика, обикновено не се набляга толкова на идеите за общ европейски проект по време на самия конфликт и непосредствено след него. Но именно това е една от интересните характеристики на изследването „Европа преди Европа“. Обсъждат се въпроси като това дали

Европа да е федерация, или конфедерация? Англия или Франция да има водещата роля? По пътя на САЩ или чрез търсене на друга формула да се постигне така търсеното единство? Ясно е едно – концепцията за мястото на Стария континент в международната политика трябва да се предефинира.

Светът се променя пред очите на европейските политици и дори онези, които не са особено проникателни, разбират, че Старият континент не може да продължи да е център на световната политика. Авторът прави същинска дисекция на процесите, личностите и идеите, стоящи в основата на различните проекти за следвоенното устройство на Европа, когато нацизмът бива разгромен, а заплахата от налагането на сталинизма отвъд кордона на Червената армия е овладяна.

Избягване на повторението на немислимия ужас на войната може да се постигне само чрез реструктуриране на големите европейски държави в общо семейство на взаимното уважение, защита на човешките свободи и гарантиране на гражданските права. В Лондон се търси способ за преодоляване на затрудненото положение, в което британците се намират след войната, и това поражда желание у френските политици да са склонни на общи действия в името на „тяхното желание за отстояване на независим курс във външната политика, на търсенето на средство за възвръщане на загубените мощ и влияние, но и на рамка за разрешаване на вътрешните спорове и за предотвратяване на германския реваншизъм“ (с. 24 – 25). Разбира се, Франция и Англия трябва да се ограничат до изграждане на система в Западна Европа, която е принудена да разчита за сигурността на Вашингтон, и това в известен смисъл обуславя „безконфликтното вписване“ в американската сфера на влияние. Този подход обаче означава и изоставяне на „планове за обособяването на трета суперсила в следвоенния свят“, правилно посочва авторът (с. 22).

Далеч по-проблемно е положението с доскорошния съюзник Сталин. По време на войната съветският диктатор се стреми да не показва презрителното си отношение към концепциите за европейско обединение. Една голяма и единна политическа структура от наднационален тип на Стария континент е не само трудна мишена за агресивните намерения на Кремъл, но и заплашва СССР, предлагайки демократична алтернатива за принудените да живеят под знака на петолъчката. Алтернатива, за която мнозина бленуват. Още по време на войната Чърчил осъзнава важната роля на един европейски съюз в преграждането на съветската експанзия. През пролетта на 1944 г. е изработен и един от най-дръзките дипломатически документи, показващи как идеолозите на европейското единство виждат потенциалната сила и значимост на Европа. Той е дело на британския дипломат Дъф Купър. В него се настоява, че „Тази федерация ще бъде толкова мощна, че нито една сила на земята няма да се осмели да я предизвика“ (с. 33). Освен Великобритания и Франция като ядро на този съюз, се очаква да са привлечени и Белгия, Нидерландия, Норвегия, Дания, Швеция,

Португалия, Испания и Италия. Това е една много различна обединена Европа от тази, която познаваме днес – Германия е крайъгълен камък на ЕС, но в условията на разрухата и все още нестихващата война, концепцията на Купър е напълно логична и обяснима. Дьо Гол пък не си дава сметка или просто не желае да признае слабостите на Франция, и настоява за силно, дори водещо участие на Париж в евентуален проект между европейските сили след войната. Затова и Жан Моне се налага да насочи усилията към по-обозрими цели – възстановяване на демокрацията и учредяване на общоевропейска организация с водещ елемент на изграждане на държави не на базата на националния суверенитет, който води до вече известни резултати, а чрез създаване на „европейско цяло, което да слее държавите в общ стопански съюз“ (с. 38).

Във втората глава от книгата на доц. Стоянов се дискутира еволюцията на вече все по-зрелите идеи за решаването на трудната задача по изграждане на общност от демократични държави, споделящи ценностите на свободата и демокрацията. Авторът вижда тук като успех и своеобразна кулминация създаването на Съвета на Европа – структура, белязана от инициативата за гарантирането на различни демократични фундаменти в правото и обществения живот.

Анализирайки наследството на Рузвелт, Борис Стоянов въвежда читателя в проблематиката на американската външна политика към Европа след Втората световна война в трета глава, посветена на визията на Вашингтон към Стария континент до обявяването на плана „Маршал“ на 5 юли 1947 г. Авторът разяснява една сложна проблематика, в която са отчетени множеството фактори, формиращи не само американската политика, но и необходимия за разбирането ѝ исторически контекст. Тук е мястото да се отбележи, че богатият опит и ерудиция на доц. Стоянов като специалист по съвременна история му позволяват с лекота да преминава от общото към частното и да вплете в основния наратив необятната хроника на епохата, изпъстрена с множество обрати и подвластна на безпрецедентна в миналото динамика. Четвъртата и последна глава пък е центрирана около прилагането на плана „Маршал“ и неговата метаморфоза в план за възстановяване на Европа. В американския политически дебат личи, че се възлагат големи надежди за създаването на структура, която да наподобява САЩ. Републиканският сенатор Артър Ванденбърг искрено вярва в ключовата роля на САЩ за историческа роля на американците в създаването на партньорска организация и заедно със съмишленици от двете големи партии води истинска кампания по осъществяването на това дело. Това маркира едно превъзможване на неоснователните страхове в САЩ по отношение на европейския проект за възстановяване и единство, но тук виждаме и друг елемент, който също се оказва, че няма силна почва. Идеализмът трябва да се съобрази с реалностите на Студената война и с опасенията на националните елити. Важно е също обаче да се отчете и друга тенденция, която има положителна характеристика – партньорските отношения

между САЩ и Западна Европа, които са на базата на взаимното уважение и без налагането на авторитета и влиянието на САЩ по силов път, а по линия на приемствеността и общите цели.

Може да се каже още много за монографията „Европа преди Европа“, за успехите и особено провалите на различните идеи и проекти. Но изброяването на всички значими акценти (а те действително са много) би било егостично от моя страна, лишавайки читателя от преживяването да разкрие сам интригуващия свят на не толкова далечното минало, формиращо духа на днешния много по-зрял и укрепнал, и най-вече фактически съществуващ и благоденстващ Европейски съюз. Може обаче да си позволя да спомена в заключение, че европейското ни семейство днес страда от почти същите язви, които тормозят този проект от момента на неговия генезис, и това е сред аргументите, които ме убеждават да насърча всеки хуманитарист да се запознае с тази полезна и от дълго време нужна на българския читател книга.

ЛИТЕРАТУРА

СТОЯНОВ, Б., 2022. *Европа преди Европа: Проектите за Трета сила, Европейска федерация и Съединени европейски щати и тяхната съдба, 1945 – 1949 г.* Университетско издателство „Св. Климент Охридски“. ISBN 978-954-07-5559-5.

REFERENCES

STOYANOV, B., 2022. *Europe Before Europe: The Projects for the Third Power, the European Federation and the United States of Europe, 1945 – 1949.* Sofia: Sofia University Press. ISBN 978-954-07-5559-5.

EUROPE IN SEARCH OF ITS PATH AFTER THE SECOND WORLD WAR OR IMPRESSIONS OF THE NEW MONOGRAPH BY ASSOC. PROF. BORIS STOYANOV

✉ **Dr. Lubomir Krustev, Assist. Prof.**

ORCID iD: 0000-0003-3977-4970

Department of Modern and Contemporary History

Faculty of History

Sofia University

Sofia, Bulgaria

E-mail: lckrustev@uni-sofia.bg